

Київський національний торговельно–економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПОДІЛ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Студента 2 курсу, 6 групи,
081 «Право»,
спеціалізації
«Цивільне право і процес»

Кушніра Петра Миколайовича

Науковий керівник
д.ю.н.

Примак Володимир Дмитрович

Гарант освітньої програми
д.ю.н.

Примак Володимир Дмитрович

Київ–2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА	
ПОДРУЖЖЯ	7
1.1. Поняття та правовий режим спільного майна подружжя	7
1.2. Підстави виникнення та об'єкти права спільної сумісної власності подружжя.....	12
1.3. Правові наслідки поділу спільного майна подружжя	22
РОЗДІЛ 2 ПОРЯДОК І СПОСОБИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА	
ПОДРУЖЖЯ	26
2.1. Порядок поділу спільного майна подружжя	26
2.2. Розмір часток дружини та чоловіка.....	30
2.3. Способи поділу спільного майна подружжя	35
2.4. Особливості поділу окремих видів майна	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

1. НПА – нормативно–правовий акт
2. СК України – Сімейний кодекс України
3. ЦК України – Цивільний кодекс України
4. ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України
5. КАС ВС – Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
6. КГС ВС – Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
7. КЦС ВС – Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
8. ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду
9. ВС – Верховний Суд
10. ВСУ – Верховний Суд України
11. КС України – Конституційний суд України
12. КМУ – Кабінет Міністрів України
13. ВРУ – Верховна Рада України
14. гл. – глава
15. ст. – стаття, статті, статтею
16. ч. – частина, частини, частиною, частині, частину
17. п. – пункт, пункті, пункту

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання правового регулювання майнових відносин подружжя завжди було і залишається актуальними враховуючи посилену увагу зі сторони наукової спільноти та самого законодавця, про що свідчить низка нормативно–правових актів та масив наукових напрацювань в цій сфері.

Актуальність теми обумовлена високою зацікавленістю як законодавця так і наукової спільноти до висвітлення та дослідження проблем, які виникають при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Наукова перспективність презентованого дослідження зумовлюється також і необхідністю висвітлення порушеної проблематики з огляду на обговорення шляхів оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України, у тому числі у контексті взаємодії його норм з нормами сімейного законодавства. Водночас очевидною є і практична необхідність усунення прогалин у законодавчому регулюванні відносин з приводу поділу спільного майна подружжя та забезпечення судової практики надійними критеріями вирішення відповідної категорії справ.

Висвітленням та дослідженням даного питання займалися такі науковці як: Андрієвська Л.О. [62], Боднар Т. В. [64, 65], Вінтоняк Н.Д. [68], Гелецька І. О. [70], Гриняк А. Б. [72], Дзера О. В. [73], Д'ячкова Н. Я. [74], Євко В. Ю. [75], Жук В. Д. [78], Кобзева Т. А. [79], Кравцов С. В. [80], Круглова О. О. [81], Мельниченко О. В. [82], Михальнюк О. В. [83], Мічурін Є. О. [84], Оприско М. [86], Простибоженко О. С. [87–90], Сафончик О. І. [92], Тичковська О. В. [93], Фурса С. Я. [94, 95], Харитонов Є. О. [96], Цал-Цалко Ю. Ю. [97], Цікало В. М. [98], Цюра В. В. [99], Червоний Ю. С. [100], Чудік Т. В. [101], Якименко О. О. [102] та інші.

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку з поділом спільного майна подружжя.

Для досягнення вищезазначеної мети слід вирішити такі **завдань**:

- визначити поняття та основні характеристики правового режиму спільного майна подружжя;
- систематизувати підстави виникнення та об'єкти права спільної сумісної власності подружжя;
- виявити правові наслідки поділу спільного майна подружжя;
- розкрити порядок поділу спільного майна подружжя;
- висвітлити основні підходи до визначення розміру часток дружини та чоловіка;
- охарактеризувати способи поділу спільного майна подружжя;
- встановити особливості поділу окремих вдів майна.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають з приводу поділу спільного майна подружжя.

Предметом дослідження є поділ спільного майна подружжя.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальнонаукові методи аналізу, які у сукупності застосовувалися для з'ясування сутності правовідносин, що виникають у сфері визначення та поділу спільного майна подружжя. Серед них можна виокремити наступні методи:

- діалектичний метод пізнання дав можливість проаналізувати прояви проблематики правового режиму спільного майна подружжя та його поділу.
- метод логічного аналізу застосовувався при дослідженні змісту норм, що регулюють майнові відносини подружжя та дав можливість дослідити нормативно–правові джерела і здобутки юридичної науки у сфері регулювання поділу спільного майна подружжя;
- порівняльно–правовий метод дав можливість провести порівняльний аналіз правового статусу подружжя, структури правового режиму спільного майна подружжя, порядку та способів поділу спільного майна подружжя.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового регулювання порядку поділу спільного майна

подружжя, порівнянні нормативно-правових актів, що стосуються порядку поділу такого майна, виявленні недоліків, розбіжностей законодавства щодо поділу окремих видів спільного майна подружжя, з метою наведення пропозицій щодо удосконалення українського законодавства в частині порядку поділу подружжям їх спільного майна.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи, зокрема щодо способів поділу спільного майна подружжя викладено у статті: «Способи поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення». Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків роботи у таких сферах:

- у науково–дослідній діяльності для подальших наукових досліджень проблем сімейного права та інституту речових прав, зобов'язальних прав, права власності подружжя;
- у правотворчій діяльності для вдосконалення положень чинного законодавства України, що регулює відносини у сфері правового регулювання порядку поділу спільного майна подружжя.

Структура випускної кваліфікаційної роботи складається з наступних елементів: зміст, перелік умовних позначень, вступ, два розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

1.1. Поняття та правовий режим спільного майна подружжя

Законодавство не містить чіткого визначення поняття – “спільне майно подружжя”. Для цього варто звернутися до поглядів науковці та дослідити, що вони вкладають в розуміння “спільне майно подружжя”.

На думку Цал-Цалко Ю.Ю. під поняттям “спільне майно подружжя” слід розуміти – певну сукупність речей, які належать подружжю на праві спільної сумісної власності, а також сукупність майнових зобов’язальних прав та майнових обов’язків, які подружжя набуло під час зареєстрованого шлюбу [97, с. 8].

В свою чергу, Мельниченко О.В. відмежовує поняття “спільне майно подружжя” від поняття “сумісне майно подружжя”, яким, в свою чергу, є майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності подружжя, а також майнові права та обов’язки, що набуті подружжям під час шлюбу [82, с. 11].

Таке розмежування понять “спільне майно подружжя” та “сумісне майно подружжя” обумовлено тим, що частина науковці вважають, що спільна часткова власність подружжя не є спільним майном. Тому, для того щоб позначити майно, яке належить подружжю, необхідно ввести поняття “сумісне майно подружжя”.

Варто зазначити, що Пленум ВСУ у своїй постанові № 11 [11] закріпив легітимність таких понять, як: “спільне майно подружжя”, “поділ спільного майна подружжя”, проте не передбачає такого поняття як “спільна сумісна власність подружжя”.

Отже, попри відсутність законодавчого закріплення поняття “спільне майно подружжя” з аналізу вищенаведених поглядів науковці щодо визначення поняття “спільне майно подружжя” варто зробити наступний висновок.

В контексті поділу майна подружжя, поняття “спільне майно подружжя” охоплює значно ширше коло об’єктів цивільних правовідносин, на відміну від поняття “спільна сумісна власність подружжя”. Це обумовлено тим, що поділ

майна подружжя передбачає наявність ширшого кола об'єктів цивільних відносин, на відміну від поділу спільної сумісної власності подружжя.

Варто також звернути увагу на те, що під поняттям “майно” слід вважати не тільки окремі речі, чи їх сукупність, а й майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК України).

Тому, під поняттям “спільне майно подружжя” слід розуміти не лише сукупність речей, що є матеріальним поняттям, а й сукупність прав і обов'язків, як чогось абстрактного.

Підсумовуючи варто зазначити, що існують два відносно різних правових режими, це режим майна подружжя і правовий режим власності подружжя, що є самостійними режимами один відносно одного. Це пояснюється тим, що власність поділяється на спільну сумісну та спільну часткову, кожна з яких має свій правовий режим, а сукупність цих двох режимів утворює – правовий режим спільної власності подружжя.

Варто зауважити, що така позиція викладена, зокрема, в дисертації Мельниченко О. В., яка дослідила ці два правові режими та проаналізувала відмінності між ними [82, с. 105].

Що стосується поняття “правовий режим”, то воно є широковживаним, зміст якого розкривається дуже рідко. Характеристика правових режимів часто дається стосовно певних об'єктів, але «режим об'єкта» – лише скорочене словесне позначення порядку регулювання, вираженого в характері й обсязі прав по відношенню до об'єкта [68, с. 46–47].

Жилінкова І. В. визначає правовий режим майна членів сім'ї як побудований на єдиній диспозитивній основі порядок регулювання майнових відносин членів сім'ї, який виникає внаслідок дії комплексу правових засобів (дозволів, зобов'язань, заборон, санкцій тощо) і має за мету впорядкування цих відносин, забезпечення та всебічний захист майнових прав та інтересів членів сім'ї. Головна мета включення цих правових засобів до правового режиму майна є всебічне забезпечення, гарантованість і надійний захист майнових прав членів сім'ї [76, с. 12].

В той же час, Простибоженко О. С. визначає правовий режим майна подружжя як виражений в сукупності правових засобів і обумовлений єдиними регулятивними засадами порядок регулювання правовідносин щодо майна подружжя, які виникають у такого подружжя між собою та стосовно третіх осіб [88, с. 35].

Отже, виходячи з аналізу наукових джерел, враховуючи підходи до розуміння і тлумачення поняття правового режиму майна подружжя можемо зробити висновок, що правовий режим майна подружжя слід визначити як сукупність правових засобів, що визначають порядок регулювання майнових відносин, які виникають між подружжям та у відносинах з третіми особами, метою яких є забезпечення майнових прав та інтересів кожного з них.

Що стосується законодавчого закріплення, то законодавець не дає визначення поняттю “правовий режим майна подружжя” та не закріплює його в жодному нормативно–правовому акті.

Вперше визначення поняття «правовий режим майна подружжя» на законодавчому рівні було надане у ст. 3 Постанові Ради ЄС № 2016/1103 від 24 червня 2016 року щодо імплементації посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовуваного права та визнання і виконання рішень у справах стосовно правових режимів майна подружжя [4].

Згідно з вказаної постанови режим майна подружжя визначається як сукупність правил щодо майнових відносин між подружжям та у відносинах з третіми особами в результаті шлюбу або його розірвання. Зокрема, йдеться про те, що режим майна подружжя повинен охоплювати не тільки правила, від яких подружжя не можуть відступати, але й будь-які додаткові правила, про які подружжя може домовитися відповідно до чинного законодавства, а також будь-які правила застосовного законодавства за замовчуванням. Він включає в себе не тільки майнові угоди, спеціально та виключно передбачені певними національними правовими системами у випадку шлюбу, але й будь-які майнові відносини між подружжям та з третіми особами [4].

Що стосується законодавчого регулювання режиму спільного майна подружжя, то варто зазначити що такий режим врегульовано положеннями СК України, в частині неврегульованій СК України – ЦК України.

Враховуючи одну із основних засад цивільного законодавства – свободу договору, правовий режим спільного майна подружжя може визначатися договором, який не суперечить вимогам СК України, іншим законам та моральним засадам суспільства [7].

Законодавець присвятив праву спільної власності главу 26 ЦК України. Так, під поняттям спільної власності, законодавець розуміє – майно, що є у власності двох і більше осіб (співвласників) [5]. У свою чергу, законодавець розділяє спільну власність на два види – спільну часткову та спільну сумісну власність.

Під поняттям – “спільна часткова власність” законодавець розуміє – власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю.

Варто також зазначити, що відповідно до ч. 4 ст. 355 ЦК України спільна власність вважається частковою, якщо договором або законом не встановлена спільна сумісна власність на майно [5].

За суб'єктним складом спільна сумісна власність не відрізняється від спільної часткової, що передбачена ст. 356 ЦК України, тому співвласниками при спільній сумісній власності можуть бути фізичні та юридичні особи, держава, територіальні громади. При цьому, ч. 2 ст. 367 ЦК України носить диспозитивний характер, оскільки передбачає, що законом можуть бути передбачені інші правила щодо суб'єктного складу.

Частина 1 ст. 369 ЦК України закріплює загальне правило, відповідно до якого співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

В той же час, дефініція поняття спільної сумісної власності міститься в ст. 368 ЦК України, відповідно до якої, спільною сумісною власністю є спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності. Частина 3 ст. 368 ЦК України визначає, що майно, набуте подружжям

за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом [5].

Таким чином, законодавець встановив презумпцію “спільності майна подружжя”, яка вважається встановленою з моменту державної реєстрації шлюбу, адже саме з цим моментом пов’язується виникнення подружжя в правовому полі. Проте, специфікою такої презумпції, як і будь-якої іншої є те, що вона може бути спростована як самим законодавцем, так і в договірному чи в судовому порядку.

Детальніше право спільної сумісної власності подружжя визначено в главі 8 СК України, ст. 60 якого визначає, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) [7].

Вказана норма закріплює загальне положення про право спільної сумісної власності подружжя. Однак, це положення в самій нормі не обмежено будь-якими іншими умовами. Вважається, що це положення необхідно сприймати з відповідними уточненнями. Так, у ст. 97 СК України йдеться про те, що шлюбним договором може бути визначено, що спільно набуте подружжям майно вважатиметься: спільною сумісною власністю, спільною частковою або особистою приватною власністю кожного з подружжя [94, 102–143].

На відміну від спільної часткової власності спільна сумісна власність не встановлює чітких критеріїв розподілу придбаної власності.

Фактично, спільна сумісна власність відрізняється від спільної часткової власності тим, що при виникненні спільної часткової власності мають чітко визначатися частки кожного співвласника (подружжя). Щодо спільної сумісної власності, то вона лише передбачається рівною, оскільки за договором або законом може бути встановлено підстави відходу від рівності часток [96, 187–197].

Спроба провести порівняння між спільною сумісною та спільною частковою власністю не призведе до отримання чітких критеріїв. Більше того, іноді право

спільної сумісної власності може поглинутися спільною частковою власністю. Так, коли сім'я збудує будинок, то у разі участі у будівництві, крім подружжя, інших членів сім'ї виникатиме не спільна сумісна, а спільна часткова власність, коли кожен член сім'ї вправі претендувати на виділення належної йому частки будинку [96, 187–197].

Крім того, можна наполягати на виділенні належної подружжю частки, наприклад, для проживання двох і більше сімей будинок може бути переобладнаний з урахуванням інтересів всіх сімей та окремих суб'єктів.

Отже, право спільної сумісної власності стає елементом, який впливатиме на розподіл спільної часткової власності і лише в подальшому стане самостійним критерієм для розподілу прав спільної сумісної власності.

1.2. Підстави виникнення та об'єкти права спільної сумісної власності подружжя

Підставами виникнення права спільної сумісної власності є певні юридичні факти на підставі яких подружжя набуває майно у спільну власність. Варто зазначити, що в першу чергу йдеться про договори, за якими набувається майно у власність, до прикладу: договір купівлі–продажу, дарування, міна, довічного утримання, спадковий договір та шлюбний договір.

Виникнення спільної власності не обмежується лише одними договорами. Так, спільна власність подружжя може виникати поза договором, зокрема, шляхом укладення шлюбу.

Підстави виникнення права спільної сумісної власності на майно подружжя визначені, зокрема, в ст. 60 СК України.

Відповідно до ст. 60 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей

індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [7].

За змістом цієї норми, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Отже, належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але і спільністю участі подружжя коштами або працею в набутті майна. Застосовуючи ст. 60 СК України та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, необхідно встановити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й те, що джерелом його набуття є спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя.

Тобто критеріями, які дозволять надати набутому майну режиму спільного майна подружжя є: по-перше, час набуття такого майна; по-друге, кошти за які таке майно було набуто (джерело набуття); по-третє, мета придбання майна, яка дозволяє надати йому правовий режим спільної власності подружжя [102, с. 103].

Варто зазначити, що під вищезазначеним часто розуміють презумпцію спільності майна подружжя. Так, ч. 2 ст. 60 СК України встановлено презумпцію, що кожна річ, набута під час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

В обґрунтування існування зазначеної презумпції розробник СК України – Ромовська З.В. зазначила, що спільна сумісна власність подружжя є передумовою міцності шлюбу, здійснення подружжям різних соціальних функцій, зокрема народження і виховання дітей [91, с. 134].

Як зазначає Євко В. Ю., презумпція спільності майна подружжя означає, що ні дружина, ні чоловік не зобов'язані доводити наявність права спільної сумісної власності на майно, набуто у шлюбі. Оскільки, відповідно до ст. 60 СК України воно вважається таким, що належить подружжю [75].

Стаття 60 СК України та ст. 368 ЦК України встановлюють принцип застосування презумпції спільної сумісної власності подружжя. Саме цей принцип обґрунтовує рішення Конституційного суду [10] щодо права спільної

сумісної власності подружжя на статутний капітал та майно приватного підприємства.

Ця стаття є підставою для констатування наявності здобутих надбань подружжя, що включає в себе регламентацію майна та участі в життєдіяльності сім'ї. Ця участь полягає у різних видах діяльності кожного з подружжя.

Глава 8 СК України містить перелік майна, що вважається спільною сумісною власністю дружини та чоловіка і встановлює можливі випадки коригування цього переліку, наприклад, у ст. 60 п. 2 СК України щодо речей індивідуального користування. Застосування цього принципу є характерною рисою правового регулювання поділу майна подружжя у країнах з правовим режимом спільного майна подружжя. Списки об'єктів права спільної сумісної власності та права особистої приватної власності дружини та чоловіка різняться від юрисдикції до юрисдикції так як і перелік об'єктів, що виключені з цивільного обороту.

Стаття 74 СК України надає чоловіку та жінці, між якими існують фактичні шлюбні відносини, майнові права подружжя, що виписані у гл. 8 СК України, поширила для них презумпцію спільної сумісної власності на майно, набуте за час спільного проживання, не дивлячись на складнощі його визначення та ряд інших конкретизованих правил [7]. Можна стверджувати, що розбіжності між правовим статусом подружжя та правовим статусом фактичного подружжя вимагають деталізації положень ст. 74 СК України у ряді питань.

Стаття 74 п. 2 СК України [7], зазначаючи, що на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу, відсилає до того, що поділ їх майна має відбуватися за правилами поділу майна подружжя. Але, знову ж таки, загальний характер положення ст. 74 СК України, вказані розбіжності залишають масу прогалини у полі правового регулювання поділу майна чоловіка та жінки, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Виключенням із принципу застосування презумпції спільної сумісної власності подружжя є випадок визнання шлюбу недійсним. Як наслідок визнання шлюбу недійсним, якщо особа знала і могла знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, за ст. 45 СК України при поділі майна подружжя застосовується презумпція спільної часткової власності подружжя. У такому випадку розмір часток кожного з них визначається відповідно до їхньої участі у придбанні цього майна своєю працею та коштами. Але недійсність шлюбу не впливає на обсяг батьківських обов'язків, у тому числі і обов'язку матеріального забезпечення дітей. Тому навіть при визнанні шлюбу недійсним суд може відійти від рівності часток для урахування інтересів та потреб дітей. Тому принцип максимального забезпечення прав та інтересів дітей є підставою відходу від відповідних наслідків поділу майна подружжя, встановлених ст. 45 п. 2 СК України щодо застосування розміру часток при використанні презумпції спільної часткової власності подружжя [75].

Вагоме правове значення має питання про те, з якого моменту майно, набуте одним із подружжя під час шлюбу, має вважатись спільною сумісною власністю. Законодавець, закріплюючи презумпцію спільності майна подружжя, умовно вважає її встановленою з моменту державної реєстрації шлюбу, адже саме з цим моментом пов'язується виникнення подружжя в правовому полі.

Як зазначає Євко В. Ю., подібне формулювання не дає конкретної відповіді на питання щодо того, з якого саме моменту починає діяти презумпція спільності майна. На думку Євко В. Ю. це питання має важливе практичне значення, оскільки від його вирішення залежить правовий режим того майна, яке подаровано дружині та чоловіку в день весілля [75].

Чинне сімейне законодавство не визначає початковий момент шлюбу. Також СК України не містить норм щодо обчислення строків. тому, слід врахувати положення ст. 8 СК України відповідно до якої, якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям не врегульовані СК України, вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин.

Відповідно до ст. 253 ЦК України [5] перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. Із вказаної норми можна зробити висновок, що початком шлюбних правовідносин слід вважати наступний день після реєстрації шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану, а отже і презумпція спільності майна подружжя починає діяти з цього дня, такої позиції дотримується Євко В. Ю. [75].

Варто також звернути увагу на положення ст. 62 СК України, відповідно до якої, якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, належного другому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то дохід (приплід, дивіденди), одержаний від цього майна, у разі спору за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [7].

Дана стаття СК України вказує ще на дві підстави виникнення права спільної сумісної власності. Зокрема, право спільної сумісної власності виникає, якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, а також, якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, належного другому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то дохід (приплід, дивіденди), одержаний від цього майна, у разі спору за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Варто зазначити, що законодавець до затрат, у результаті яких особисте майно дружини, чоловіка може істотно збільшитися у шлюбі відносить: спільні грошові, трудові та затрати другого з подружжя.

Науковці зазначають, що до спільних трудових затрат слід віднести спільну особисту працю подружжя, зокрема проведення власними зусиллями

капітального ремонту будинку, квартири тощо. Щодо спільних грошових затрат, то подружжя – як чоловік, так і дружина – мали спільно вносити грошові кошти у покращення майна, яке належало одному із них на праві особистої приватної власності. Щодо затрат другого із подружжя, то до них слід віднести особисті затрати як трудові, так і грошові одного із подружжя [94, 192–195].

У свою чергу, такі затрати повинні бути істотними (вагомими), тобто такими, від внесення яких вартість особистого майна одного із подружжя має істотно збільшитися у своїй вартості, порівняно до свого первісного стану.

Варто також звернути увагу на положення ст. 74 СК України, відповідно до якої, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 СК України [7].

Дана стаття СК України визнає підставою для виникнення права спільної сумісної власності – спільне проживання чоловіка та жінки. Вихід із неоднозначних ситуацій з фактичними шлюбами полягає у тому щоб або визнати фактичні шлюбні відносини *de facto*, що і проведено у літературі із питань шлюбу, або спільне проживання чоловіка та жінки визнати самостійною підставою для поділу спільного майна фактичного подружжя. Кожне із них має свої недоліки та переваги. Очевидно, що другий випадок знайшов своє закріплення у діючій ст. 74 СК України.

Щодо ст. 74 СК України Пилипенко Ю. О. підсумувала наступне: «Здавалося б, дана новела СК України визначила правовий режим майна, в якому як подружжя, так і фактичне подружжя одержали ідентичні майнові права. Проте потрібно відзначити, що подібна тотожність, на жаль, не розв'язує усіх правових проблем, з якими зустрічаються сім'ї на практиці. Більше того, юридичні механізми для реалізації цих прав часто відсутні, або, навпаки, стали правовим

підґрунтям для зловживання окремими особами наданими правами» [87, с. 122–123].

Що стосується об'єктів права спільної сумісної власності, то в теорії сімейного права розрізняють загальний та особливі об'єкти права спільної сумісної власності.

Варто зазначити, що право спільної власності виникає як на рухомі, так і на нерухомі речі, подільні і неподільні, індивідуально–визначені і родові. Як зазначає Галянтич М.К., особливе, домінуюче положення посідають об'єкти спільної власності в житловій сфері, оскільки житло це те благо, за відсутності якого не може йтися про повноцінне життя [69, с. 146].

В першу чергу варто зазначити про те, що законодавець зробив певні винятки щодо майна, яке може бути віднесено до спільної сумісної власності подружжя.

Відповідно до ст. 57 СК України особистою приватною власністю дружини, чоловіка є:

- 1) майно, набуте нею, ним до шлюбу;
- 2) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;
- 3) майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто;
- 4) житло, набуте нею, ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду";
- 5) земельна ділянка, набута нею, ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її, його користуванні, або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України [7].

Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя [7].

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги. Суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню [7].

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй, йому належала, а також як відшкодування завданої їй, йому моральної шкоди [7].

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є страхові суми, одержані нею, ним за обов'язковим особистим страхуванням, а також за добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою приватною власністю кожного з них [7].

На думку науковців, законодавець увівши у понятійний апарат СК України, термін “особиста приватна власність” хотів підкреслити, що це власність саме кожного із подружжя. Також на увагу заслуговує те, що хоча це і СК України, тобто нормативний акт, який за загальним правилом, повинен регулювати спільну власність подружжя, у ст. 57 СК України законодавець розпочав регулювання питання щодо майна подружжя з винятку, а саме майна, яка є приватною власністю кожного з них, тобто дошлюбною власністю [95, с. 176–179].

Так, ч. 1 ст. 61 СК України зазначає, що об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту. В теорії, це називають загальним об'єктом права спільної сумісної власності. Так, на думку деяких науковців вказане положення є зайвим у СК України, оскільки режим майна, виключеного з цивільного обороту, регламентується спеціальними нормами, про що зазначено у ч. 2 ст. 178 ЦК України [95, с. 190–192].

Частини 2–4 ст. 61 СК України містять особливі об'єкти права спільної сумісної власності подружжя, які законодавець виокремлює із усього майна подружжя та відносить до нього:

- а) заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи, одержані одним із подружжя;
- б) гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш які були одержані за договором, укладеним одним із подружжя в інтересах сім'ї;
- в) речі для професійних занять, придбані за час шлюбу для одного із подружжя, зокрема: музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо.

На думку деяких науковців положення ч. 2 ст. 61 СК України, що об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя (за загальним правилом, крім премій, нагород, які один із подружжя отримав за особисті заслуги (ч. 3 ст. 57 СК України) є зайвим, оскільки виходячи із поняття сім'я, закріплено у ст. 3 СК України, її основною ознакою є взаємні права та обов'язки, зокрема й матеріальна підтримка, наприклад, щодо утримання дітей одного із подружжя, спільний побут, який і включає введення подружжям спільного господарства, яке неможливе без грошей, тому передбачає внесення кожним із подружжя у сімейний бюджет своєї заробітної плати, пенсії, стипендії [95, с. 190–192].

Науковці вважають, що положення ч. 3 ст. 61 СК України, деякою мірою дублює ч. 4 ст. 65 СК України. Оскільки в ч. 3 ст. 61 та ч. 4 ст. 65 СК України йдеться про “укладення договору в інтересах сім'ї”, проте це положення ні у СК України, ні у ЦК України не знайшло свого розкриття та закріплення.

Так, ч. 2 ст. 65 СК України передбачає, що при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя, тобто тут має місце презумпція згоди другого з подружжя. Тому, якщо чоловік чи дружина не звернуться до суду, як це передбачено у ч. 2 ст. 65 СК України, за визнанням договору недійсним, якщо він був посвідчений щодо спільного сумісного майна подружжя без згоди другого з подружжя, такий договір вважається дійсним, тобто права ч. 3 ст. 61 СК України та обов'язки ч. 4 ст. 65 СК України за таким договором поширюється на обох із подружжя [95, с. 198–205].

На особливу увагу заслуговують речі для професійних занять, придбані за час шлюбу для одного з подружжя, що відповідно до ч. 4 ст. 61 СК України є

об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Особлива увага до цих речей обумовлена тим, що за загальним правилом такі речі є дороговартісними, тобто належать до цінного майна. Крім того слід враховувати те, що відповідно до ч. 3 ст. 71 СК України речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя.

Крім того, у п. 23 постанови Пленуму ВСУ від 21.12.2007 № 11 “Про практику застосування судами законодавства під час розгляду справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя” [11] зазначається, що спільною сумісною власністю подружжя можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть їм належати (виключені з цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були придбані чи внесені грошові кошти, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Варто зазначити, що Пленум ВСУ у своїй вищезгаданій постанові вдався дещо конкретизувати перелік майна, що може бути віднесений до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя, зокрема, такою власністю можуть бути: квартири, жилі й садові будинки; земельні ділянки та насадження на них, продуктивна і робоча худоба, засоби виробництва, транспортні засоби; грошові кошти, акції та інші цінні папери, паенакопичення в житлово-будівельному, дачно-будівельному, гаражно-будівельному кооперативі; грошові суми та майно, належні подружжю за іншими зобов'язальними правовідносинами, тощо.

Верховний Суд зазначив, що грошові кошти банківського вкладу є спільною сумісною власністю подружжя, а тому підлягають поділу між ними в рівних частинах [54].

Також, Верховний Суд висловив свою позицію, що факт реєстрації нерухомого майна, придбаного у період шлюбу, на ім'я одного з подружжя не означає, що воно належить лише особі, на ім'я якої зареєстроване. Таке майно є спільною сумісною власністю подружжя, а тому відчуження частки цього майна

на публічних торгах без згоди іншого з подружжя порушує право останнього як співвласника на вільне користування і розпорядження нерухомим майном [20].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що підстави та об'єкти права спільної сумісної власності подружжя прямо передбачені главою 8 СК України.

Виникнення спільної власності не обмежується лише одними договорами. Так, спільна власність подружжя може виникати поза договором, зокрема, шляхом укладення шлюбу. Тим самим законодавець закріпив в СК України презумпцію спільності майна подружжя.

Варто зазначити, що право спільної власності виникає як на рухомі, так і на нерухомі речі, подільні і неподільні, індивідуально-визначені і родові. Стаття 61 СК України містить перелік майна, яке може бути віднесено/відноситься до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя. Однак, для повного розуміння вищезгадану норма варто сприймати в поєднанні зі ст. 57 СК України, яка встановлює, так звані, винятки з правила щодо об'єктів права спільної сумісної власності. Так, дана стаття закріплює перелік майна, що є особистою приватною власністю дружини та чоловіка.

1.3. Правові наслідки поділу спільного майна подружжя

У юридичній літературі під поділом спільного майна подружжя розуміють угоду, спрямовану на припинення режиму спільності на майно, нажите громадянами, які перебувають або перебували в шлюбі [68, с. 144]. Поділ спільного майна подружжя, яке набуто ними за час шлюбу, може бути здійснено у добровільному порядку, за взаємною згодою, шляхом домовленості про укладення цивільно-правової правочину між подружжям. За відсутності такої згоди між подружжям і в разі необхідності, поділ їхнього спільного майна є можливим тільки у судовому порядку [98, с. 16].

Необхідність поділу майна подружжя виникає перш за все у зв'язку з припиненням шлюбу. На практиці трапляються випадки, коли для задоволення

інтересів подружжя виникає необхідність поділу їх спільного майна у період шлюбу. Це не суперечить сутності шлюбу, адже він є більш широкою спільністю інтересів, ніж тільки майнових. Тому порушення засад спільності майна подружжя не завжди тягне за собою припинення шлюбу [68, с. 80].

У відповідності до ч. 1 ст. 69 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

Мельниченко О. В. зазначила, що припинення режиму спільного майна подружжя відбувається на основі закону або договору незалежно від розірвання шлюбу. Також науковець звернула увагу на те, що особи зі статусом подружжя володіють класичним (закріпленим зареєстрованим шлюбом) комплексом прав та обов'язків щодо спільного майна [82, с. 155].

В юридичній літературі поділ майна розглядається як підстава припинення права спільної власності подружжя. Однак у сучасній цивілістичній науці судовий поділ майна запропоновано розглядати також як засіб захисту прав співвласників або третіх осіб, якщо він здійснюється за позовом одного з них, третіх осіб, а не подружжя.

В свою чергу, Мельниченко О. В. пропонує розглядати поділ спільного майна подружжя як “самостійний цивільно-правовий договір”. Науковець зазначила, що поділ майна подружжя чи у формі договору, чи у формі судового рішення (за відсутності згоди подружжя у порядку поділу, щодо часток у праві власності, тощо, а особливо при поділі зобов'язань), є підставою припинення не лише спільної власності подружжя, а й спільності майнових прав та обов'язків подружжя [82, с. 155].

На думку І. В. Жилінкової, поділ майна означає припинення права спільної власності і виникнення на його основі права власності кожного із колишніх співвласників на окреме майно [76]. Сутність поділу полягає у тому, що спільне сумісне майно ділиться між подружжям, в результаті чого спільна власність припиняється і кожен з подружжя стає власником частки, яка виділяється. Поділ майна подружжя становить один із способів припинення права спільної сумісної

власності подружжя на вимогу одного або обох з них, в результаті якого спільна власність припиняється і кожен з подружжя стає власником частки, яка виділяється [97]. Кожен із подружжя після поділу майна стає власником тієї чи іншої речі або сукупності речей і не пов'язує свої дії щодо володіння, користування та розпорядження майном із іншим з подружжя [94, с. 122].

Варто також звернути увагу на судові принципи поділу майна подружжя. На думку Мельниченко О. В. до таких принципів слід відносити: принцип максимального забезпечення прав та законних інтересів дітей, принцип розподілу спільних боргових зобов'язань, майнових прав та обов'язків, принцип виключення особистої приватної власності з розподілу, принцип рівності майнових прав подружжя, принцип презумпції поділу майна подружжя в натурі [82, с. 162].

Враховуючи те, що поділ майна подружжя включає в себе не тільки судовий порядок, а й договірний, то логічним є існування поряд з судовими принципами – договірних принципів поділу майна подружжя.

До договірних принципів можна віднести наступні: запропонований у науковій доктрині принцип мінімальної майнової спільності майна, принцип пріоритету договірного порядку поділу майна подружжя над судовим порядком розподілу майна подружжя [82, с. 162].

Як зазначають науковці, припинення режиму спільної власності призводить до перерозподілу спільної та роздільної власності та перерозподілу спільного та роздільного майна, майнових прав та обов'язків подружжя у різні способи.

Припинення правового режиму власності подружжя в Україні характеризується унітарністю. Тобто єдиним порядком припинення, встановленим СК України, норми якого поширюються на територію всієї держави.

Отже, припинення правового режиму спільного майна подружжя відбувається з настанням певних юридичних фактів. Зокрема, підставами припинення спільної сумісної власності подружжя є: 1) розірвання шлюбу; 2)

смерть одного із подружжя; 3) визнання шлюбу недійсним; 4) поділ спільного майна подружжя, який може бути здійснено й під час перебування їх у шлюбі.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК І СПОСОБИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

2.1. Порядок поділу спільного майна подружжя

Відповідно до ч. 1 ст. 372 ЦК України майно, що є у спільній сумісній власності, може бути поділене між співвласниками за домовленістю між ними, крім випадків, установлених законом [5].

Таким чином, законодавець закріпив право співвласників на поділ майна, що знаходиться у їх спільній сумісній власності.

Згідно з ч. 4 ст. 372 ЦК України договір про поділ нерухомого майна, що є у спільній сумісній власності, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню [5].

Цим законодавець передбачив та унормував договірний порядок поділу нерухомого майна, що перебуває у спільній власності.

Варто зазначити, що зміст вищенаведених норм кореспондується в СК України. Так, відповідно до ст. 69 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою. Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений [7].

З аналізу вищезазначеної норми можна зробити висновок, що поділ спільного майна подружжя може відбуватися під час існування шлюбу, у процесі його розірвання та безпосередньо після його розірвання.

У процесі поділу майна подружжя доволі часто суд використовує не один спосіб поділу майна, а їх поєднання. Щодо одних видів майна застосовується поділ у натурі, щодо інших – передача одному з подружжя із зобов'язанням певної компенсації іншому, а треті види речей розподілити з урахуванням їх вартості [85, с. 65].

Є. О. Мічурін висловлює думку, що поділу підлягають не лише речі, що нажиті подружжям спільно під час шлюбу, але й право вимоги та боргові зобов'язання подружжя [84, с. 117]

Поділ майна подружжя може бути здійснено у добровільному або судовому порядку. Добровільний порядок застосовується, якщо подружжя домовилося щодо визначення часток кожного з них у праві на майно, а також дійшло згоди щодо конкретного поділу майна відповідно до цих часток. Сімейне законодавство встановлює спеціальну форму лише для договору про поділ нерухомого майна подружжя. Відповідно до ч. 2 ст. 69 СК договір про поділ жилого будинку, квартири, іншого нерухомого майна має бути нотаріально посвідчений.

Умови поділу майна подружжя можуть бути передбачені в спеціальному договорі про поділ майна або визначатися у шлюбному договорі подружжя. Необхідно зазначити, що договори про поділ подружнього майна мають на практиці, мабуть, найбільше поширення порівняно з іншими договорами подружжя.

Вказаний договір може: а) виступати у ролі самостійного договору; б) включатися у структуру шлюбного договору як його окрема умова, що не буде суперечити законодавству [98].

Різниця між цими договорами полягає в тому, що предметом договору про поділ є майно, яке вже належить подружжю на праві спільної власності, у той час, як умови шлюбного договору стосуються майна, яке подружжя придбає у майбутньому і яке є відсутнім на момент укладення договору [63, с. 76].

Варто згадати про принцип пріоритету договірному порядку поділу подружжя над судовим порядком розподілу майна подружжя.

Такий принцип закріплений в ст. 69 п. 2 СК України. Дана стаття встановлює, що, перш за все, дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою. Стаття 71 п. 1 СК України підтверджує, що спір може бути вирішений судом, у тому випадку, якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна. Підсилює цей принцип і ст. 372 ЦК України, яка зазначає в цілому і в той же час стосовно подружжя, що майно, що є у спільній сумісній

власності, може бути поділене між співвласниками за домовленістю між ними. Стаття 64 СК України передбачає право подружжя на укладення договорів між собою.

У ній зазначено, що дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Законодавство України надає можливість укладення різноманітних договорів для урегулювання майнових відносин подружжя. Класичним серед них став шлюбний договір. Дослідження окремих аспектів інституту шлюбного договору здійснювали такі науковці як: Жилінкова І. В. [76, 77], Антошкіна В. К. [63], Червоний Ю. С. [101] та інші вчені у сфері цивільного та сімейного права.

Варто звернути увагу і на те, якщо між подружжям виникає спір щодо розміру належних їм часток, порядку або способу поділу спільного майна, то добровільний порядок поділу майна змінюється на судовий.

На жаль, практика демонструє непоодинокі випадки недобросовісної поведінки подружжя за час шлюбу та в процесі поділу спільного майна. Свідченням цього може бути намагання дружини або чоловіка приховати окремі речі, передати їх на зберігання родичам, продати спільне майно без згоди другого з подружжя. Одним із способів впливу на недобросовісну особу, що застосовується судом може бути зменшення розміру її частки при поділі подружнього майна.

При поділі майна подружжя мають враховуватися три категорії об'єктів:

- а) речі (окрема річ або сукупність речей), які належать подружжю на праві спільної сумісної власності;
- б) кредиторські вимоги подружжя (право вимоги за договором позики, купівлі–продажу тощо, коли подружжя виступає як кредитор і вправі вимагати повернення боргу, передачі речі тощо);

в) боргові зобов'язання подружжя (зобов'язання, за якими подружжя виступає як боржник і зобов'язане повернути борг, повернути або передати річ тощо).

Поділ майна здійснюється з урахуванням вартості речей, які належать подружжю на праві спільної власності, а також розміру їх кредиторських вимог та боргових зобов'язань.

Поділ майна подружжя здійснюється в два етапи: по–перше, суд визначає розмір часток чоловіка та жінки в праві на майно, і, по–друге, здійснює поділ майна відповідно до встановлених часток.

У судовій практиці при розгляді справ про поділ майна подружжя широко застосовується посилання на постанову ВСУ № 11 [11], так як вона розширює межі об'єкту поділу від спільної сумісної власності до майна подружжя, та рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 р. [10].

Таким чином, по–перше, у договірному порядку відбувся поділ не спільної власності подружжя, а спільного майна, точніше майнових обов'язків. У судовому порядку необхідний був поділ спільного майна. По–друге, з матеріалів справи помітно, що поділ майна подружжя може відбуватись поетапно з застосуванням як договірною так і судового порядку. По–третє, доки СК України не охоплює всі сфери правового регулювання сімейних правовідносин, навряд чи можна погодитись з тими науковцями, які вбачають існування сімейного права як окремої галузі права [82, с. 107–110].

У СК України більшість положень, що регулюють спільну сумісну власність подружжя посилаються на майно подружжя як спільну власність (глава 7, 8).

Звідси слідує, що ст. 69 СК України не випадково регулює не поділ речей, що належать на праві спільної сумісної власності, а поділ майна подружжя (ширше поняття), не поділ прав власності на речі, а саме майна (традиційно речей, а також уже наразі майнових прав чи/та майнових обов'язків).

Що стосується окремих аспектів судової практики в питаннях порядку поділу спільного майна подружжя то варто зазначити, що в постанові ВС від 06.02.2020 у справі № 698/762/17–ц про захист права власності шляхом його визнання, суд

зробив висновок про те, що з моменту набрання законної сили рішенням щодо розподілу майна подружжя таке майно втрачає статус спільної сумісної власності подружжя, а усні домовленості колишнього подружжя не впливають на правовий режим цього нерухомого майна [31].

В постанові ВС від 02.10.2019 у справі № 521/5435/16–ц про поділ спільного сумісного майна суд зробив висновок про те, що ініціювання спору про поділ спільного майна подружжя та визнання права на частку в спільному майні є недопустимими, якщо це майно (грошові кошти) є речовим доказом у кримінальному провадженні та предметом вчинення кримінального правопорушення [40].

2.2. Розмір часток дружини та чоловіка

Згідно ст. 70 СК України у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

СК України встановлює також два винятки із загального правила щодо рівності часток на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя:

– ч. 2 ст. 70 СК України встановлено, що при вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї;

– згідно ч. 3. ст. 70 СК України за рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування [7].

Варто зазначити, що майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, при його поділі ділиться між подружжям в рівних частинах, якщо шлюбним договором або домовленістю не визначено іншого.

До прикладу, 12 лютого 2020 р. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу про поділ спільного майна подружжя. Суди встановили, що з 2001 до 2018 р. сторони у справі перебували в зареєстрованому шлюбі. Під час шлюбу відповідно до договору купівлі-продажу відповідачка придбала квартиру та легковий автомобіль [30].

Перша та апеляційна інстанції відмовили у задоволенні позовних вимог, виходячи із того, що позивач не довів належність спірного майна до спільної сумісної власності подружжя, не підтвердив наявності грошових коштів на придбання спірної квартири та автомобіля. Згідно з показами свідків автомобіль було придбано за кошти матері відповідачки. Сам по собі факт придбання спірного майна у період шлюбу не є безумовною підставою для віднесення такого майна до об'єктів права спільної сумісної власності подружжя.

Постановою Верховного Суду від 12 лютого 2020 року рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду скасовано. Позов про поділ спільного майна подружжя задоволено повністю. Визнано за позивачем право власності на 1/2 частину квартири та право власності на 1/2 частину легкового автомобіля. Визнано за відповідачем право власності на 1/2 частину квартири та право власності на 1/2 частину легкового автомобіля.

При визначенні розміру часток кожного з подружжя суд виходить з того, що відповідно до законодавства частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором (ч. 1 ст. 70 СК). Це правило не змінюється і в тому разі, якщо один із подружжя не мав з поважних причин (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

Відповідно до ч. 3 ст. 70 СК збільшення розміру частки одного з подружжя в майні пов'язується лише з випадками стягнення аліментів на дитину. Таке положення законодавства досить часто критикується [7].

В попередньому розділі ми зазначали про певні принципи (судові/договірні), які застосовуються під час поділу спільного майна подружжя. Зокрема, ми зазначали про принцип максимального забезпечення прав та інтересів дітей.

Як відомо, суд може відійти від принципу рівності часток на майно дружини та чоловіка при поділі майна подружжя для врахування інтересів та прав дітей.

Стаття 9 п. 7 СК України передбачає, що дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, встановлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [7]. Пункт 8 цієї статті встановлює важливе правило про те, що регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини.

Стаття 174 СК України виводить з майнової маси, що підлягає поділу дружиною та чоловіком майно, придбане для дитини, а саме таке: майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини [7].

Навіть після розлучення ст. 91 п. 2 СК України передбачає, що жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, мають право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини, відповідно до частин другої – четвертої статті 84 та статей 86 і 88 СК України. Стаття 70 п. 3 СК України передбачає збалансування утримання дитини за рахунок збільшення розміру частки майна опікуна дитини, а саме таке: за рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Так, у справі про розірвання шлюбу, стягнення аліментів на утримання дітей, поділ майна подружжя та визначення права власності на частину нерухомого майна Верховний Суд висловив позицію, що проживання дітей з одним із подружжя само собою не є підставою для збільшення частки у майні при його розподілі тому з подружжя, з ким проживають діти [35].

Суди попередніх інстанцій встановили, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі з листопада 2005 року, під час шлюбу у них народились двоє дітей. За час перебування сторін у шлюбі вони придбали квартиру.

Рішенням районного суду, яке залишено без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено частково: шлюб між сторонами розірвано, стягнуто з відповідача на користь позивача аліменти на утримання дітей у твердій грошовій сумі по 1000 грн щомісяця на кожну дитину починаючи з грудня 2017 року і до досягнення ними повноліття, визнано за сторонами у справі право власності за кожним на 1/2 частину квартири. В іншій частині позовних вимог відмовлено.

У касаційній скарзі позивач просила скасувати постанову апеляційного суду і змінити рішення суду першої інстанції в частині поділу спільного сумісного майна подружжя, виклавши рішення суду в цій частині в такій редакції: поділити квартиру, визнавши за відповідачем право власності на 1/3 частини квартири, а за позивачем – 2/3 частини, оскільки малолітні діти проживають разом із матір'ю та перебувають на її утриманні, а відповідач не дбає про матеріальне забезпечення своєї сім'ї, ухиляється від участі в утриманні своїх дітей.

За результатами розгляду Верховний Суд судові рішення залишив без змін і прийняв постанову, в якій зазначив наступне.

При вирішенні спору про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, суд згідно з частинами другою, третьою статті 70 СК України в окремих випадках може відступити від засади рівності часток подружжя, враховуючи обставини, що мають істотне значення для справи, а також інтереси неповнолітніх дітей, непрацездатних повнолітніх дітей (за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування).

Під обставинами, що мають істотне значення для справи, потрібно розуміти не тільки випадки, коли один із подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї, але і випадки, коли один із подружжя не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку чи доходу (частина перша статті 60 СК України).

Проживання дітей з позивачем, з огляду на встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставини та положення статті 70 СК України, саме по собі не є підставою для збільшення частки у майні одному з подружжя. Наявність інших обставин, за яких можливе відступлення від засад рівності часток подружжя при поділі спірної квартири, позивач не довела.

Отже, спірна квартира була придбана подружжям у період шлюбу, а тому є їх спільною сумісною власністю, частки сторін є рівними, а підстав для відступлення від засад рівності часток подружжя при поділі майна відповідно до частини третьої статті 70 СК України немає.

Постановою Верховного Суду від 17 грудня 2019 року рішення Березівського районного суду Закарпатської області від 21 березня 2018 року та постанову Закарпатського апеляційного суду від 12 березня 2019 року в частині вирішення спору про поділ спільного сумісного майна подружжя залишено без змін [35].

Варто зазначити, що аналогічна правова позиція сформована у постанові Верховного Суду: від 02 березня 2020 року у справі № 448/1722/16–ц [25].

Принцип максимального забезпечення прав та інтересів дітей є однією з підстав відходу від рівності часток у праві власності на майно дружини та чоловіка. У цій частині важливо підкреслити пріоритет принципу максимального забезпечення прав та інтересів дітей над принципом рівності часток у праві власності на майно дружини та чоловіка при поділі майна подружжя. Хоча ст. 175 СК України встановлює, що майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності.

Разом з тим, як показує судова практика, розмір частки одного з подружжя нерідко збільшується судами і у тих випадках, коли аліментні вимоги заявлені не були, якщо, наприклад, дитина хворіє, потребує матеріальної допомоги. Судди практично повністю ігнорують новий порядок збільшення розміру частки подружжя в праві на майно і не пов'язують його із процедурою стягнення аліментів.

Також, варто зазначити, що розмір часток у праві спільної сумісної власності може бути змінений з урахуванням неналежного виконання одним із подружжя батьківських обов'язків та неналежного матеріального забезпечення сім'ї. В такому випадку частку іншого з подружжя у спільному майні може бути збільшено. Таку позицію висловив Верховний Суд у справі № 456/828/17 [46], а також в іншій аналогічній позиції [36].

2.3. Способи поділу спільного майна подружжя

Для початку варто звернутися до поглядів науковців щодо питань способів поділу спільного майна подружжя.

Перш за все, варто зазначити, що способи поділу майна подружжя тісно пов'язані із принципами поділу майна. Способи поділу майна подружжя застосовуються незалежно від виду порядку поділу – договірною або судовою.

Виділяють три способи поділу майна подружжя: 1) поділ майна в натурі, (якщо це можливо без шкоди для його господарського і іншого призначення), 2) розподіл речей з урахуванням їх вартості та частки кожного з подружжя у спільному майні, 3) присудження майна в натурі одному з подружжя з покладенням на нього обов'язку компенсувати другому з подружжя його частку грошми.

Мельниченко О. В. зазначила, що тут упущено договірний вибірковий без компенсацій поділ майна. Встановлено, що суд може застосовувати комбінацію способів. Дослідниця підбирає найбільш підходящий спосіб поділу, що залежить від особливостей речового складу майна. Встановлюється спосіб поділу земельної

ділянки, акції, вкладу в товариство з обмеженою відповідальністю чи інші види господарських товариств [82, с. 180].

Стаття 71, п.1 СК України встановлює імперативне положення – презумпцію поділу майна подружжя в натурі у випадку вирішення спору судом, а саме, встановлюється, що майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі.

Як зазначила Мельниченко О. В., не дивлячись на те, що стаття називається «Способи та порядок поділу майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя», встановлюється презумпція договірному порядку поділу майна подружжя, тим не менше зазначене імперативне положення та стаття в цілому не передбачають одного – обходу презумпції поділу майна в натурі у договірному порядку [82, с. 180].

Якщо зважати на імперативний загальний характер положення ст. 71, п.1 СК України, наприклад, подружжя може укласти шлюбний контракт щодо зміни правового режиму майна подружжя, договір про поділ спільної сумісної власності (на частки), але на відміну від них, у договорі про поділ майна подружжя обов'язковим є дотримання презумпції поділу майна в натурі, якщо це можливо без шкоди для його господарського і іншого призначення.

Мельниченко О. В. вважає, що презумпція поділу майна подружжя в натурі і у договірному порядку не суперечить і принципу свободи договору (бо нема такої заборони), але не узгоджується з імперативним положенням [82, с. 180].

Два наступних способи поділу передбачають присудження речей.

Другий спосіб – розподіл речей з урахуванням їх вартості та частки кожного з подружжя у спільному майні. Розподіл речей з урахуванням їх вартості слідує з положення ст. 71 п. 3 СК України: «Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя». Розподіл речей з урахуванням частки кожного з подружжя у спільному майні слідує зі змісту першого етапу поділу майна подружжя — це визначення часток кожного із них в їх спільній сумісній власності, а також в тій частині власності, яка була збільшена у майні одного з подружжя, яке належало йому на праві особистої приватної власності.

Суди можуть застосувати і такий спосіб поділу майна, як розподіл речей між подружжям з урахуванням їх вартості і частки кожного із подружжя у спільному майні. «Такий спосіб поділу є найбільш поширеним, хоча його і не передбачено в новому СК України.

Розподіл речей є самостійним способом поділу подружнього майна. Він не збігається з поняттям «поділ майна в натурі», оскільки розподіл речей має місце при наявності кількох більш–менш рівнозначних за вартістю речей, які за своєю природою не можуть бути поділені в натурі». Можна погодитись, що цей спосіб не передбачений окремим положенням, але впливає із суті ст. 71 СК України і, таким чином, доступний на рівні з іншими.

Третій спосіб – присудження майна в натурі одному з подружжя з покладенням на нього обов'язку компенсувати другому з подружжя його частку грішми слідує із ст. 71 ч. 4, 5 СК України.

Цей спосіб найчастіше застосовується не самостійно, а у комбінації з іншими так як, по–перше, йому характерна найбільша з усіх перелічених способів гнучкість, по–друге, для його застосування обов'язкова згода іншого з подружжя. У договірному порядку поділу, застосовуючи самостійно, він схожий на договір купівлі–продажу. До того ж за виконання обох умов застосування компенсаційного способу поділу самостійно, судовий розподіл майна не виправданий. «Не може суперечити закону одночасне застосування судом усіх трьох варіантів поділу» [82, с. 180–190].

Що стосується згоди одного із подружжя на отримання такої компенсації, то Пленум Верховного Суду України у своїй постанові «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 № 11 зазначив, що за відсутності згоди одного із подружжя на отримання такої компенсації, може мати місце лише з підстав, передбачених ст. 365 ЦК України, за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (відповідно до ст. 11 ЦК України) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми [11].

Подібний висновок був викладений і в інших постановках Верховного Суду України, зокрема Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України у справі № 6–2811цс15 від 30.03.2016 [60], дійшла висновку відповідно до якого при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, в разі, якщо речі є неподільними, присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно допускається лише за його згодою та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду (ч. 4, 5 ст. 71 СК України). За відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може мати місце з підстав, передбачених статтею 365 ЦК України [5].

Відтак, для припинення права особи на частку у спільному майні необхідно встановити наявність будь-якої із обставин, яка передбачена п. 1–3 ч. 1 ст. 365 ЦК України за умови, що таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї та попереднього внесення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що у випадку, коли подружжя планує поділити неподільну річ і при цьому жоден з них не вчинив вищезазначених дій (надав згоду та попередньо вніс відповідну суму грошових коштів на депозитний рахунок суду) та враховуючи те, що неподільні речі не можуть бути реально поділені між ним відповідно до їх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без здійснення його реального поділу і залишає майно в їх спільній частковій власності.

Однак, не все так просто й однозначно, варто також звернути увагу на те, що у своїй постанові Верховний Суд України від 13.01.2016 у справі № 6–2925цс15 звернув увагу на засади справедливості, добросовісності та розумності, які спонукають суд враховувати інтереси обох сторін під час розгляду справ даної категорії, зокрема, суди повинні встановити: чи дійсно є неможливим виділ належної позивачу частки в натурі або чи не допускається такий виділ згідно із законом; чи користуються спільним майном інші співвласники – відповідачі по справі; чи сплачується іншими співвласниками, які володіють та користуються

майном, матеріальна компенсація позивачу за таке володіння та користування відповідно до частини третьої ст. 358 ЦК України; чи спроможні інші співвласники виплатити позивачу компенсацію в рахунок визнання за ними права власності на спільне майно та чи не становитиме це для них надмірний тягар [102].

Відтак, правозастосовна практика допускає, коли співвласнику, який бажає поділу, буде відмовлено у реалізації його права, і майно залишатиметься у спільній власності всупереч його волі.

Також варто зазначити, що хоча це і не передбачено нормами СК України, суди можуть застосовувати такий спосіб поділу майна подружжя, як розподіл речей між подружжям із урахуванням їх вартості й частки кожного із подружжя в спільному майні. Варто зазначити, що такий спосіб поділу є найбільш поширений в судовій практиці [102].

Варто звернути увагу на те, що суду можуть одночасно застосовувати не один спосіб, а їх комбінацію, наприклад: щодо одних видів майна застосовується поділ у натурі, щодо інших – передачу одному із подружжя з зобов'язанням певної компенсації другому, а треті види речей розподілити між сторонами з урахуванням їх вартості. Слід зазначити, що вартість речей, які підлягають поділу, визначається на момент розгляду спору судом.

В доповнення до цього, варто зазначити, що у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 03 жовтня 2018 року у справі № 127/7029/15–ц зроблено висновок, що у випадку відчуження майна одним із подружжя проти волі іншого з подружжя та у зв'язку з цим – неможливості встановлення його дійсної (ринкової) вартості, визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи. Такий підхід є гарантією справедливої сатисфакції особі у зв'язку з припиненням її права на спільне майно [7].

Варто зазначити, що ЦК України передбачає два можливі випадки припинення права співвласника на частку в спільному майні: 1) стягнення на

вимогу одного співвласника компенсації з інших співвласників з подальшим припиненням його права та 2) присудження співвласнику компенсації всупереч його волі з припиненням його права на вимогу інших співвласників.

При цьому внесення на депозитний рахунок суду суми компенсації вимагається лише в другому випадку. На практиці питання щодо обов'язкового одночасного застосування цих двох статей не постає, оскільки кожною з них закріплено самостійний механізм припинення прав співвласника і відповідні умови його застосування.

Простибоженко О. С. зазначив, що труднощі у застосуванні ст. 71 СК України вочевидь, обумовлені відсутністю в радянському цивільному праві юридичної конструкції, закріпленої в ст. 365 ЦК. Вище зазначалося, що ст. 29 КпШС передбачала лише можливість присудження майна в натурі одному з подружжя з покладенням на нього обов'язку компенсувати грошима другому з подружжя його частку. При цьому варто пам'ятати про особливості радянського цивільного процесу, в якому суд був наділений широкою ініціативою і не обмежений диспозитивністю вимог сторони [90].

Додатково варто зазначити, що на думку Простибоженка О. С. зміст ст. 71 СК слід тлумачити крізь призму статей 364, 365 ЦК, тобто таким чином, щоб забезпечувати можливість одному з подружжя стягувати з другого компенсацію за частку в спільному майні без необхідності попереднього внесення другим з подружжя суми такої компенсації на депозитний рахунок суду [88].

Цей підхід обґрунтовується наявністю такого права у співвласника на підставі ст. 364 ЦК. Законодавство України не наділяє суд повноваженням обмежувати таке право особи, посиляючись на гарантування отримання компенсації співвласником. За змістом ст. 1 ЦК базовою ознакою досліджуваних правовідносин є вільне волевиявлення співвласника, а отже, особа реалізує своє право на власний розсуд. Тому, якщо співвласник бажає реалізувати своє право на виділ частки шляхом отримання компенсації її вартості, суд не повинен обмежувати це право особи волевиявленням іншого співвласника щодо внесення суми такої компенсації на депозитний рахунок суду [88].

Крім того, позбавлення одного з подружжя права стягнути з іншого із подружжя компенсацію за свою частку у спільному майні суперечить принципу процесуальної економії, оскільки обумовлює необхідність для подружжя звертатися до суду двічі: спочатку для трансформації спільної сумісної власності у спільну часткову в порядку ст. 71 СК, а потім — для стягнення компенсації на підставі ст. 364 ЦК. Передбачуваний аргумент опонентів, що СК закріплює спеціальні правила поділу спільного майна подружжя у цьому випадку не витримує критики, оскільки ЦК не передбачає обмеження щодо застосування ст. 364 ЦК до спільного майна подружжя (колишнього подружжя). Додатково варто звернути увагу на доповнення в 2010 році ч. 2 ст. 364 ЦК абзацом третім, яким законодавець намагався запровадити механізм гарантування прав співвласників, закріпивши припинення права на частку у співвласника з дня отримання такої компенсації [7]. Отже, судам доцільно зосередити увагу на реалізації цього механізму, наприклад, шляхом включення до резолютивної частини судового рішення відповідних формулювань [90].

Як слушно зазначив Простибоженко О. С., основну частину предмета цивільного права як галузі становить цивільний оборот, тобто забезпечення юридичної (цивільно-правової) форми товарообміну як сукупності економічних відносин по переходу матеріальних благ від одних осіб до інших. При цьому інтерес держави полягає у пожвавленні цивільного обороту, від чого держава отримуватиме дохід у вигляді податків та інших обов'язкових платежів. Натомість, створюючи перешкоди у переході неподільної речі до одного власника і залишаючи її у спільній власності подружжя, суди фактично ускладнюють операції з такими об'єктами або взагалі виключають їх на тривалий час із цивільного обороту [90].

Таким чином, ч. 4 ст. 71 СК щодо згоди стягувача на присудження йому компенсації кореспондується зі ст. 364 ЦК та означає достатність волевиявлення одного з подружжя — стягувача компенсації вартості його частки у спільному майні, тоді як ч. 5 ст. 71 СК щодо попереднього внесення суми компенсації на

депозитний рахунок суду кореспондується зі ст. 365 ЦК і регламентує припинення права на частку в спільному майні одного з подружжя всупереч його волі [90].

Підсумовуючи варто зазначити, що законодавство передбачає такі способи поділу майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, як:

- поділ майна в натурі;
- поділ майна шляхом його присудження одному із подружжя за умови сплати ним на користь другого відповідної компенсації.

Останній спосіб поділу такого майна передбачає два можливі варіанти розвитку подій: перший варіант полягає у стягненні на вимогу одного із подружжя компенсації з другого з подальшим припиненням його права на це майно відповідно до ст. 364 ЦК України та другий варіант, який полягає у. Однак, слід враховувати те, що у другому випадку вимагається внесення на депозитний рахунок суду суми відповідної компенсації відповідно до ст. 365 ЦК України.

Варто зазначити, що судова практика свідчить про існування такого способу поділу, як розподіл речей між подружжям із урахуванням їх вартості й частки кожного із подружжя в спільному майні. На думку науковців, такий спосіб поділу є найбільш поширений в судовій практиці.

У випадку присудженні одному із подружжя компенсації всупереч його волі з припиненням його права на вимогу другого із подружжя слід звернути увагу на судову практику, яка звертає увагу на те, що у таких випадках суди повинні враховувати засади цивільного законодавства, а саме: засади справедливості, розумності і добросовісності, які повинні спонукати суд до врахування інтересів обох сторін під час розгляду подібних справ, а саме, чи дійсно є неможливим виділ належної позивачу частки в натурі або чи не допускається такий виділ згідно із законом; чи користуються спільним майном інші співвласники – відповідачі по справі; чи сплачується іншими співвласниками, які володіють та користуються майном, матеріальна компенсація позивачу за таке володіння та користування відповідно до частини третьої ст. 358 ЦК України; чи спроможні інші співвласники виплатити позивачу компенсацію в рахунок визнання за ними

права власності на спільне майно та чи не становитиме це для них надмірний тягар.

У свою чергу, науковці звертають увагу на основне завдання цивільного законодавства, яке полягає у забезпеченні цивільного обороту. Відтак, інтерес держави полягає у його поживленні від чого держава отримуватиме додаткові бонуси у вигляді податків та інших обов'язкових платежів. Однак, на практиці виникає значна кількість перешкоду у переході неподільної речі до одного власника і залишаючи її у спільній частковій власності колишнього подружжя. Відтак, національне законодавство та суди фактично ускладнюють операції з такими об'єктами або взагалі виключають їх на тривалий час із цивільного обороту.

Однак, науковці пропонують цікавий варіант вирішення цієї проблеми, шляхом запровадження такого способу поділу, як продаж об'єкта права спільної сумісної власності подружжя за рішенням суду з публічних торгів (відкритого аукціону).

Відтак, на мою думку, запровадження додаткового способу поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя було б цікавою можливістю поживити цивільний оборот за рахунок такого майна і додатково, такий спосіб зняв би частину питань щодо дотримання судами засад цивільного законодавства, а саме: справедливості, розумності і добросовісності.

2.4. Особливості поділу окремих видів майна

Поділ окремих видів спільного майна подружжя має свої особливості. Варто розпочати з питання поділу спільних боргів подружжя.

Щодо поділу зобов'язань (боргів) подружжя варто зазначити наступне.

Відповідно до ч. 4 ст. 65 СК України Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї [7].

Так, ВСУ зазначив [11], що до складу майна, що підлягає поділу, включається загальне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, та те майно, що знаходиться у третіх осіб. При поділі майна враховуються також борги подружжя ат правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї.

Вважаю за доцільне звернути увагу на окремі правові позицію ВС, що стосуються поділу боргів подружжя. Зокрема, у своїй постанові від 11.11.2019 ВС у складі Об'єднаної палати КЦС викладений правовий висновок, відповідно до якого поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу.

Боржник, проти якого ухвалено судове рішення про стягнення боргу та накладено арешт на його майно, та його дружина, які здійснюють поділ майна, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки поділ майна порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

В свою чергу, суд зазначив про те, що оскільки на момент звернення позивача до суду з позовом про поділ майна подружжя на виконанні у відділі державної виконавчої служби перебував виконавчий лист про стягнення з відповідача на користь кредитодавця коштів у сумі 1 199 820, 00 грн, також постановою державного виконавця на все майно відповідача у тому числі на спірні квартири, було накладено арешт, та враховуючи, що позивач не надала належних та допустимих доказів на підтвердження сплати відповідачем компенсації за частку у спільному майні, взявши до уваги подальші дії учасників справи, направлені на відчуження спірного майна, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про скасування рішення суду першої інстанції та відмову в позові про поділ майна подружжя в обраний позивачем спосіб у зв'язку

з тим, що у разі поділу майна будуть порушені права та інтереси особи, яка є правонаступником кредитодавця, оскільки припинення права власності відповідача на спірне майно ускладнює виконання судового рішення про стягнення суми боргу з відповідача на користь правонаступника кредитодавця.

Така позиція викладена в постанові ВС від 11.11.2019 у справі № 337/474/14–ц [16], а також аналогічна позиція сформульована в інших постановках ВС, зокрема: постанова ВС від 04.03.2020 у справі № 753/15957/18 [24], постанова ВС від 03.04.2019 у справі № 726/831/15–ц [42], постанова ВС від 09.02.2019 у справі № 317/3272/16–ц [43], постанова ВС від 22.10.2018 у справі № 654/1528/17 [50].

Як вже було зазначено, до складу майна, що підлягає поділу, включається загальне майно подружжя, наявне у нього на час розгляду справи, а також те, що знаходиться у третіх осіб. варто звернути увагу на те, що при поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї (ч. 4 ст. 65 СК України). Така позиція викладена в ряді постановок ВС, зокрема: постанова ВС від 25.04.2018 у справі № 212/8891/15–ц [55], постанова ВС від 18.07.2018 у справі № 477/1891/14–ц [53].

Що стосується поділу часток корпоративних прав, варто зазначити, якщо один із подружжя, будучи учасником господарського товариства, вносить до статутного капіталу майно, яке є спільною власністю подружжя, то в іншого з подружжя виникає право вимоги виплати компенсації половини від вартості частки майна товариства відповідно до частки другого з подружжя у статутному фонді.

Так, в своїй постанові ВС зазначив про те, що вирішуючи питання про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, зокрема неподільної речі, суди застосовують положення частин четвертої та п'ятої статті 71 СК України щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Відповідно до статей 69, 70 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від

розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Грошові кошти, внесені одним із подружжя, який є учасником господарського товариства, до статутного капіталу цього товариства за рахунок спільних коштів подружжя, стають власністю цього товариства, а право іншого з подружжя на спільні кошти трансформується в інший об'єкт – право вимоги на виплату частини вартості такого внеску. При цьому одним з визначних є той факт, що грошові кошти набуті подружжям під час їх спільного проживання.

Вклад до статутного фонду господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. За змістом частин другої, третьої статті 61 СК України, якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч статті 65 СК України інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки.

Отже, якщо один з подружжя є учасником господарського товариства і вносить до його статутного капіталу майно, придбане за рахунок спільних коштів подружжя, то таке майно переходить у власність цього підприємства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимоги виплати половини вартості внесеного майна в разі поділу майна подружжя або право вимоги на половину отриманого доходу від діяльності підприємства.

Оскільки між подружжям не досягнуто згоди щодо способу поділу спільного майна та враховуючи, що сторони на депозитний рахунок вартість частини майна не вносили, в такому випадку обґрунтованим є висновок про визнання за кожним із сторін права власності на 1/2 частину спірного майна.

Відповідний правовий висновок викладений у постанові ВС від 11.12.2019 у справі № 638/19826/15–ц. Аналогічна позиція викладена у постановках ВС, зокрема: постанова від 29.01.2020 у справі № 642/2179/17 [33], постанова від

10.10.2019 у справі № 569/6236/16–ц [51], постанова від 18.07.2018 у справі № 209/974/15–ц [52], постанова від 06.11.2019 у справі № 161/11764/15–ц [38], постанова від 06.11.2019 у справі № 314/3916/15–ц [37].

Також ВС звернув увагу на такі моменти і зауважив, що майно фізичної особи – підприємця може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя і предметом поділу між кожним із подружжя з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв визначення правового режиму спільного сумісного майна подружжя та способів поділу його між кожним із подружжя [27].

Також ВС зазначив про те, що відчуження частки корпоративних прав одним із подружжя під час розгляду справи судом не позбавляє права іншого з подружжя претендувати на компенсацію 1/2 від вартості частки майна товариства відповідно до частки другого з подружжя у статутному фонді цього товариства [22].

Варто звернути особливу увагу на особливості поділу новоствореного нерухомого майна та самочинного будівництва.

Як свідчить судова практика, суди по-різному вирішують спори, що виникають між подружжям про поділ об'єктів незавершеного будівництва. За результатами розгляду спорів між подружжям стосовно об'єктів незавершеного будівництва суди: визнають право власності на частину Об'єкти незавершеного будівництва за кожним із сторін та виділяють його в натурі; ухвалюючи рішення не про визнання права власності на об'єкт незавершеного будівництва, а визнають цю нерухомість об'єктом спільної сумісної власності подружжя; визнають право на частину незавершеного будівництва будинку за кожним із сторін, без зазначення якого саме права набуває позивач та відповідач і т.д [103, с. 236–238].

Виходячи з аналізу чинного законодавства та враховуючи характерні ознаки незавершеного будівництва, слід визнати, що об'єкт будівництва (об'єкт незавершеного будівництва) – це нерухома річ особливого роду, фізичне створення якої розпочати, однак не завершено.

Щодо такої речі можливе встановлення будь-яких суб'єктивних майнових, а також зобов'язальних прав у випадках та в порядку визначених актами цивільного законодавства. Вирішуючи питання про виникнення зміни та припинення

суб'єктивних цивільних прав стосовно об'єкта незавершеного будівництва варто враховувати особливості та обмеження встановлені законодавчими актами.

Так, відповідно до ч. 2 ст 331 ЦК України Право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно відповідно до закону підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації [5].

Отже, новостворене нерухоме майно набуває юридичного статусу житлового будинку після прийняття його до експлуатації з моменту державної реєстрації права власності на нього. Однак до цього, не будучи житловим будинком з юридичного погляду, об'єкт незавершеного будівництва є сукупністю будівельних матеріалів, тобто речей як предметів матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки [103, с. 236–238].

Тому такий об'єкт є майном, яке за передбачених законом умов може належати на праві спільної сумісної власності подружжю і з дотриманням будівельних норм і правил підлягати поділу між ними.

За позовом дружини, членів сім'ї забудовника, які спільно будували будинок, а також спадкоємців, суд має право здійснити поділ об'єкта незавершеного будівництва, якщо, враховуючи ступінь його готовності можливо визначити окремі частини, що підлягають виділу, і технічно неможливо довести до кінця будівництво зазначеними особами.

У разі неможливості поділу об'єкта незавершеного будівництва суд може визнати про право за цими особами на будівельні матеріали і конструктивні елементи будинку або з урахуванням конкретних обставин справи залишити його одній зі сторін, а іншій присудити грошову компенсацію.

Отже, правовий аналіз наведених норм матеріального права дозволяє дійти висновку про те, що об'єкт незавершеного будівництва, зведений за час шлюбу може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя із

визначенням часток. При цьому суд може визнати право на частину об'єкта незавершеного будівництва за кожною із сторін.

На підтвердження вищевикладеного варто зазначити, що ВС у своїй постанові від 28.10.2019 у справі № 308/2695/16–ц зазначив про те, що об'єкт незавершеного будівництва, зведений за час шлюбу, може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя із визначенням часток [39].

В постанові від 24.07.2019 у справі № 646/12964/14–ц ВС вказав на те, що самочинна прибудова, яка здійснена подружжям під час шлюбу, не може бути об'єктом права їх спільної сумісної власності та не підлягає поділу між ними [41].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукових завдань, що полягає у виявленні теоретичних і практичних проблем цивільного та сімейного права, пов'язаних із особливостями поділу спільного майна подружжя.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі науково-теоретичні та практичні висновки

1. Законодавство не містить чіткого визначення поняття – “спільне майно подружжя”. Попри відсутність законодавчого закріплення поняття “спільне майно подружжя” науковці розмежовують поняття “спільне майно подружжя” та “сумісне майно подружжя”. Таке розмежування понять обумовлено тим, що частина науковці вважають, що спільна часткова власність подружжя не є спільним майном. Тому, для того щоб позначити майно, яке належить подружжю, частина науковці вважає за необхідне ввести поняття “сумісне майно подружжя”.

2. Варто зазначити, що існують два відносно різних правових режими, це режим майна подружжя і правовий режим власності подружжя, що є самостійними режимами один відносно одного. Це пояснюється тим, що власність поділяється на спільну сумісну та спільну часткову, кожна з яких має свій правовий режим, а сукупність цих двох режимів утворює – правовий режим спільної власності подружжя.

3. Що стосується підстав виникнення права спільної сумісної власності подружжя, варто зазначити, що підставами виникнення права спільної сумісної власності є певні юридичні факти на підставі яких подружжя набуває майно у спільну власність. В першу чергу йдеться про договори, за якими набувається майно у власність, до прикладу: договір купівлі–продажу, дарування, міна, довічного утримання, спадковий договір та шлюбний договір. Виникнення спільної власності не обмежується лише одними договорами. Так, спільна власність подружжя може виникати поза договором, зокрема, шляхом укладення шлюбу.

4. В теорії сімейного права розрізняють загальний та особливі об'єкти права спільної сумісної власності. Право спільної власності виникає як на рухомі, так і на нерухомі речі, подільні і неподільні, індивідуально–визначені і родові. Особливе, домінуюче положення посідають об'єкти спільної власності в житловій сфері, оскільки житло це те благо, за відсутності якого не може йтися про повноцінне життя.

5. Припинення правового режиму спільного майна подружжя відбувається з настанням певних юридичних фактів. Зокрема, підставами припинення спільної сумісної власності подружжя є: 1) розірвання шлюбу; 2) смерть одного із подружжя; 3) визнання шлюбу недійсним; 4) поділ спільного майна подружжя, який може бути здійснено й під час перебування їх у шлюбі.

6. Що стосується безпосередньо поділу, то варто зазначити, що поділу підлягають не лише речі, що нажиті подружжям спільно під час шлюбу, але й право вимоги та боргові зобов'язання подружжя, а також те, що поділ майна подружжя може бути здійснено у добровільному або судовому порядку.

7. Науковці акцентують особливу увагу на способах поділу спільного. Зокрема, найбільш поширеним способом поділу є розподіл речей між подружжям із урахуванням їх вартості й частки кожного із подружжя в спільному майні. так. науковці пропонують тлумачити зміст ст. 71 СК України. Крізь призму статей 364, 365 ЦК, тобто таким чином, щоб забезпечувати можливість одному з подружжя стягувати з другого компенсацію за частку в спільному майні без необхідності попереднього внесення другим з подружжя суми такої компенсації на депозитний рахунок суду. Цей підхід обґрунтовується наявністю такого права у співвласника на підставі ст. 364 ЦК. За змістом ст. 1 ЦК України базовою ознакою досліджуваних правовідносин є вільне волевиявлення співвласника, а отже, особа реалізує своє право на власний розсуд. Тому якщо співвласник бажає реалізувати своє право на виділ частки шляхом отримання компенсації її вартості, суд не повинен обмежувати це право особи волевиявленням іншого співвласника щодо внесення суми такої компенсації на депозитний рахунок суду.

8. Також, окремо варто відзначити погляди та пропозиції науковців щодо запровадження додаткового способу поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Так, на нашу думку та думку науковців, було б доцільно запровадити такий спосіб поділу спільного сумісного майна подружжя, як продаж об'єкта права спільної сумісної власності подружжя за рішенням суду з публічних торгів (відкритого аукціону). Запровадження такого способу поділу допомогло б вирішити питання щодо переходу неподільної речі до одного власника і залишаючи її у спільній частковій власності колишнього подружжя. Оскільки, національне законодавство та суди фактично ускладнюють операції з такими об'єктами або взагалі виключають їх на тривалий час із цивільного обороту.

Також, подібний спосіб поділу сприятиме поживленню цивільного обороту, від якого держава отримає свої "дивіденди" у вигляді податків та інших обов'язкових платежів. Підсумовуючи, варто зазначити, що такий додатковий спосіб поділу неподільної речі відповідав би основним засадам цивільного законодавства, а саме: справедливості, розумності і добросовісності.

Враховуючи вищевикладене, пропоную внести такі зміни і доповнення до чинного законодавства.

- доповнити статтю 63 Сімейного кодексу України новою частиною такого змісту: «2. Дружина, чоловік не можуть бути змушені залишатися власниками майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними».

- доповнити частину 1 статті 71 Сімейного кодексу України викласти в такій редакції: «Майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд враховує положення частини другої статті 63 цього Кодексу і бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення».

- частину 2 статті 71 Сімейного кодексу України викласти в такій редакції: «Неподільні речі присуджуються одному з подружжя або ж можуть бути продані

за рішенням суду з публічних торгів з подальшим розподілом між ними отриманої суми коштів від продажу неподільної речі відповідно до розміру їх часток, якщо інше не визначено домовленістю між ними».

- статтю 71 Сімейного кодексу України доповнити новими частинами такого змісту: «6. Якщо неподільні речі не можуть бути поділені між подружжям у спосіб, передбачений цим та Цивільним кодексом України, такі речі за рішенням суду підлягають продажу з публічних торгів, при цьому дружина та чоловік мають переважне право на купівлю цієї речі. 7. Порядок продажу неподільних речей встановлюється законом. 8. Початкова ціна неподільної речі для її продажу з публічних торгів визначається за домовленістю сторін, у разі відсутності такої домовленості, така ціна визначається судом в порядку, встановленому законом».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.06.2020).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 03.06.2020).
3. Конвенція про право, що застосовується до режимів власності подружжя від 14 березня 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_923 (дата звернення: 13.09.2020).
4. Постанова Ради ЄС № 2016/1103 від 24 червня 2016 року щодо імплементації посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовуваного права та визнання і виконання рішень у справах стосовно правових режимів майна подружжя. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/1103/oj> (дата звернення: 13.09.2020).
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.06.2020).
6. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 03.06.2020).
7. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 03.06.2020).
8. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 03.06.2020).
9. Про приватизацію державного житлового фонду : Закон України від 19 червня 1992 року № 2482–XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2482-12> (дата звернення: 03.06.2020).

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства „ІКІО“ щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 61 Сімейного кодексу України : Рішення Конституційного Суду України від 19.09.2012 № 17–рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12> (дата звернення: 07.04.2020).

11. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07> (дата звернення: 07.04.2020).

12. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04 жовтня 1991 року № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-91#Text> (дата звернення: 03.06.2020).

13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.06.2020 у справі № 756/3456/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90228540> (дата звернення: 05.10.2020).

14. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 554/8023/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83000767> (дата звернення: 07.04.2020).

15. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 у справі №372/504/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78215412> (дата звернення: 07.04.2020).

16. Постанова Верховного Суду у складі колегії Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 11.11.2019 у справі № 337/474/14–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85868754> (дата звернення: 07.04.2020).

17. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 03.10.2018 у справі №127/7029/15–ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77009144> (дата звернення: 07.04.2020).

18. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.06.2020 у справі № 430/1281/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90143648> (дата звернення: 03.09.2020).
19. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.04.2020 у справі № 307/3957/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88833517> (дата звернення: 12.05.2020).
20. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 01.04.2020 у справі № 462/518/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88574949> (дата звернення: 12.05.2020).
21. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 24.03.2020 у справі № 367/3800/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88449133> (дата звернення: 12.05.2020).
22. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.03.2020 у справі № 161/19023/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401551> (дата звернення: 12.05.2020).
23. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 04.03.2020 у справі № 761/22696/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88322398> (дата звернення: 12.05.2020).
24. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 04.03.2020 у справі № 753/15957/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88187534> (дата звернення: 12.05.2020).
25. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 02.03.2020 у справі № 448/1722/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88016657> (дата звернення: 07.04.2020).
26. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 20.02.2020 у справі № 496/6067/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87857547> (дата звернення: 07.04.2020).
27. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19.02.2020 у справі № 279/6459/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87901519> (дата звернення: 07.04.2020).

28. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду від 19.02.2020 у справі № 266/5267/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87826750> (дата звернення: 07.04.2020).
29. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19.02.2020 у справі № 405/3904/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87951030> (дата звернення: 07.04.2020).
30. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 12.02.2020 у справі № 725/1776/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87640328> (дата звернення: 07.04.2020).
31. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.02.2020 у справі № 698/762/17–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517103> (дата звернення: 07.04.2020).
32. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 03.02.2020 у справі № 235/5146/16–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87423852> (дата звернення: 07.04.2020).
33. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 29.01.2020 у справі № 642/2179/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517083> (дата звернення: 07.04.2020).
34. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.01.2020 у справі № 711/2302/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517031> (дата звернення: 07.04.2020).
35. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 27.12.2019 у справі № 297/2837/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86738232> (дата звернення: 07.04.2020).
36. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 16.12.2019 у справі № 308/4390/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86566076> (дата звернення: 07.04.2020).
37. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.11.2019 у справі № 314/3916/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85836183> (дата звернення: 07.04.2020).

38. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.11.2019 у справі № 161/11764/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86207408> (дата звернення: 07.04.2020).
39. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28.10.2019 у справі № 308/2695/16–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85354688> (дата звернення: 07.04.2020).
40. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 02.10.2019 у справі № 521/5435/16–ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84898614> (дата звернення: 07.04.2020).
41. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 24.07.2019 у справі № 646/12964/14–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83335648> (дата звернення: 07.04.2020).
42. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 03.04.2019 у справі № 726/831/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80950664> (дата звернення: 07.04.2020).
43. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.03.2019 у справі № 317/3272/16–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80363827> (дата звернення: 07.04.2020).
44. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.02.2019 у справі № 596/820/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80017465> (дата звернення: 07.04.2020).
45. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 09.01.2019 у справі № 643/4589/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79237953> (дата звернення: 07.04.2020).
46. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05.12.2018 у справі № 456/828/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78496805> (дата звернення: 07.04.2020).
47. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 03.12.2018 у справі № 525/511/16–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78376337> (дата звернення: 07.04.2020).

48. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.11.2018 у справі № 761/17775/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77696572> (дата звернення: 07.04.2020).

49. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.11.2018 у справі № 686/2762/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78011274> (дата звернення: 07.04.2020).

50. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.10.2018 у справі № 654/1528/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77398023> (дата звернення: 07.04.2020).

51. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.10.2018 у справі № 569/6236/16–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77473482> (дата звернення: 07.04.2020).

52. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.07.2018 у справі № 209/974/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75498185> (дата звернення: 07.04.2020).

53. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.07.2018 у справі № 477/1891/14–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75781793> (дата звернення: 07.04.2020).

54. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 20.06.2018 у справі № 1311/832/12–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74963515> (дата звернення: 07.04.2020).

55. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 25.04.2018 у справі № 212/8891/15–ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73660639> (дата звернення: 07.04.2020).

56. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.04.2018 у справі № 180/254/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73660718> (дата звернення: 07.04.2020).

57. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05.04.2018 у справі № 404/1515/16–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73335587> (дата звернення: 07.04.2020).
58. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 28.02.2018 у справі № 647/1683/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72641709> (дата звернення: 07.04.2020).
59. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.02.2018 у справі № 235/9895/15–ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72199592> (дата звернення: 07.04.2020).
60. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 30.03.2016 у справі №6–2811цс15. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56939775> (дата звернення: 07.04.2020).
61. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 13.01.2016 у справі № 6–2925–цс15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55159942> (дата звернення: 07.04.2020).
62. Андрієвська Л. О. Законодавче регулювання спільної власності. *Матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції (ДДУВС, 22.02.2019)*. 2019. С. 47–49.
63. Антошкіна В. К. Договір про поділ майна подружжя, що є об’єктом права спільної сумісної власності. *Право України*. 2005. № 8. С. 76–80.
64. Боднар Т. В. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 100–109.
65. Боднар Т. В. Відсутність згоди як підстава визнання правочинів недійсними у сімейному праві України. *Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. Учасників наук.–практ. конф., присвяч. світлій пам’яті О. А. Пушкіна*, 19–20 трав. 2017 р. Харків: ХНУВС, 2017. С. 80–82.
66. Васильєва В. А. Спільна сумісна власність подружжя і корпоративні права. Корпоративні правочини: Збірник наукових праць за матеріалами

Всеукраїнської науково–практичної конференції (27–28 вересня 2013 року, м. Івано–Франківськ). Івано–Франківськ, 2013. С. 8–14.

67. Великанова М. М., Горбуля Г. А. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 80–83.

68. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ: Науково–дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2019. 213 с.

69. Галянтич М.К. Проблеми кодифікації житлового законодавства України. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Вип. 19. С.146–150.

70. Гелецька І. О. До питання про застосування правової презумпції спільності майна подружжя. URL: [file:///D:/Downloads/Vlk1U5QeIiLhDCRdRLkNBwOjbPIP1FmP%20\(3\).pdf](file:///D:/Downloads/Vlk1U5QeIiLhDCRdRLkNBwOjbPIP1FmP%20(3).pdf) (дата звернення 09.08.2020).

71. Гопанчук В. С. Сімейне право України: підручник. Київ. Істина. 2002. 304 с.

72. Гриняк А. Б. Право спільної власності за цивільним та сімейним законодавством України. *Юридична Україна. Питання розвитку приватного права*. 2015. № 6. С. 59–64.

73. Дзера О. В. Деякі питання співвідношення сімейного та корпоративного законодавства у сфері майнових відносин подружжя. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. Випуск 1. Івано–Франківськ: Фоліант, 2015. с. 42–48.

74. Д'ячкова Н. Я., Турчин Ф. А. Згода одного з подружжя на вчинення правочинів щодо спільного майна. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57) С. 160–165.

75. Євко В. Ю. Застосування презумпції спільності майна подружжя у судовій практиці. URL: [file:///D:/Downloads/Vlk1U5QeIiLhDCRdRLkNBwOjbPIP1FmP%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/Vlk1U5QeIiLhDCRdRLkNBwOjbPIP1FmP%20(1).pdf) (дата звернення 09.08.2020).

76. Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї. автореф. дис. докт. юрид. наук доктора юридичних наук: 12.00.03. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2000. 39 с.
77. Жилінкова І. В. Практика застосування норм Сімейного та Цивільного кодексів України у запитаннях та відповідях. МЕН. 2005. № 3. URL: http://yurradnik.com.ua/wpcontent/uploads/2014/10/2005_3_024_praktika_zastosuvannya_norm_simejnogo_ta_tcivil_nogo.doc (дата звернення: 19.06.2020).
78. Жук В. Д. До питання визначення категорії цивільно-правовий режим майна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 30. Том 1. Ужгород. 2015. С. 126–128.
79. Кобзева Т. А. Сімейне право України : навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
80. Кравцов С. В. Поняття, правова природа та підстави виникнення права спільної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5 (14). С. 25–28.
81. Круглова О. О. Правовий режим майна подружжя: нормативно-правове регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 99–101.
82. Мельниченко О.В. Поділ спільного майна подружжя за законодавством України та країн Європейського Союзу дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ: Національна академія наук України Київський університет права, 2017. 236 с.
83. Михальнюк О. В. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С. 66 – 70.
84. Мічурін Є. О. Проблеми виділу та поділу майна подружжя в контексті цивільного та сімейного законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2015. Випуск 20. С. 114–117.

85. Никифорак В. М. Розподіл майна подружжя як спосіб вирішення сімейного спору. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича*. Серія «Правознавство». Чернівці, 2009. Вип. 489. С. 61–67.
86. Оприско М. Проблеми теорії та практики визнання недійсними договорів щодо розпорядження спільним майном, укладених без згоди другого з подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 29–32.
87. Пилипенко Ю. О. Проблемні питання поділу спільного майна фактичного подружжя. URL: http://archive.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vonu_prav/2011_15/16.pdf. (дата звернення: 07.04.2020).
88. Простибоженко О. С. Способи поділу майна подружжя: досвід правового регулювання європейських держав. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/1/8.pdf> (дата звернення: 07.04.2020).
89. Простибоженко О. С. Гармонізація законодавства України із законодавством держав-членів Європейського союзу щодо правового режиму спільності майна подружжя: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підпр. ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2017. 255 с.
90. Простибоженко О. С. Способи поділу спільного майна подружжя: погляд на правозастосовну практику. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. №1 (34). 2017. С. 147–155.
91. Простибоженко О. С. Правовий режим майна подружжя за законодавством європейських держав: порівняльно-правовий аналіз і напрямки гармонізації. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство*. 2016. Т. 21. Вип. 1. С. 111–129.
92. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ. Видавничий дім “Ін Юре”. 2003. 532 с.
93. Сафончик О. І. Деякі питання поділу корпоративних прав подружжя за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 1. Т. 1. С. 81–83.

94. Тичковська О. В. Правовий режим спільної власності подружжя. *Молодий вчений*. 2017. №1. С. 138–143.
95. Фурса С. Я. Сімейний кодекс України : науково–практичний коментар. Київ: Видавництво КНТ. 2008. 1248 с.
96. Фурса С. Я. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: науково–практичний посібник. Київ. 2005. С. 561.
97. Харитонов Є. О. Сімейне право України: навчальний посібник / Київ.: Істина, 2016. 200 с.
98. Цал–Цалко Ю. Ю. Процесуальні особливості розгляду спорів щодо поділу спільного майна подружжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. 2010. 19 с.
99. Цікало В. М. Проблемні питання правового режиму корпоративних прав, набутих одним із подружжя за час шлюбу. URL: <http://law.college.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/06/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B6%D1%8F.doc> (дата звернення 09.08.2020).
100. Цюра В. В., Автух А. А. Особливості правового регулювання поділу майна подружжя за законодавством України. *Науковий журнал. Право і суспільство*. 4 ч. 2015. С.119–124.
101. Червоний Ю. С. Науково–практичний коментар Сімейного кодексу України. К. : Істина, 2017. 464 с.
102. Чудік Т.В. Особливості поділу майна подружжя. *Молодий вчений*. 2018. № 3 (55). [file:///D:/Downloads/molv_2018_3\(2\)_56%20\(5\).pdf](file:///D:/Downloads/molv_2018_3(2)_56%20(5).pdf) (дата звернення: 07.04.2020).
103. Якименко О.О. Майно подружжя : посібник. Вінниця: Видавництво ТОВ "Консоль", 2017. 616 с.